

tantísimos sobre las generaciones jóvenes españolas. Queda todavía mucho por hacer en este sentido y será principalmente en los esperpentos donde veamos con más claridad su dolor de España, y, a la vez, todos los plurales caminos por Valle empleados en la sistemática deformación de la realidad. En esa tarea trabajamos ya hace algún tiempo y el libro de E. S. Speratti Piñero sobre *Tirano Banderas* será una excelente ayuda.

A. ZAMORA VICENTE

- FRANCES A. YATES : *The Art of Ramon Lull*. An approach to it through Lull's Theory of Elements. London 1954. 60 pàgs. («Journal of the Warburg and Courtauld Institutes», XVII, 115-173.)
- RAMON SUGRANYES DE FRANCH : *Raymond Lulle docteur des missions*. Avec un choix de textes traduits et annotés. Préface du R. P. JEAN P. DE MENASCE. Fribourg (Suisse) 1954. 152 pàgs. («Nouvelle Revue de Science Missionnaire», Supplementa, V.)
- R. D. F. PRING-MILL : *The Trinitarian World Picture of Ramon Lull*. Hamburg 1955-1956. (RJ, VII, 229-256.)
- HELMUT HATZFELD : *Influencia de Raimundo Lulio y Jan Van Ruysbroeck en el lenguaje de los místicos españoles*. Dins *Estudios literarios sobre mística española*. Madrid, Editorial Gredos, 1955. 112 pàgs. (BRH, II/16, 133-144.)
- ERHARDUS W. PLATZECK : *De valore ad mentem B. Raimundi Lulli*. Roma 1955. 34 pàgs. («Antonianum», XXX, 150-184.)
- «*Studia Monographica et Recensiones*». Edita a Maioricensi Schola Lullistica Studiorum Mediaevalium. Vols. IX-X (1953-54), XI (1954), XII (1954), XIII (1955), XIV (1955). Palma de Mallorca.
- «*Miscellanea Lulliana*». A Magistris et Professoribus edita Maioricensis Scholae Lullisticae in memoriam Rev. Dom. SALVATORIS Galmés. Vol. I. Palma de Mallorca, 1955. XVI+230 pàgs.
- J. TUSQUETS : *Ramón Lull pedagogo de la Cristiandad*. Madrid, Instituto San José de Calasanz (CSIC), 1954. 438 pàgs.
- AGUSTÍ ESCLASANS : *La filosofía de Ramon Llull*. Vols. I-IV. Barcelona 1953-1956. 128 pàgs. ; 126 pàgs. ; 126 pàgs. ; 126 pàgs.
- MIQUEL BATLLORI : *El lullisme del primer Renaixement*. «IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón». Palma de Mallorca 1955. 16 pàgs.

I. — Heus aquí un estudi presidit d'una gran ambició. L'autora, convençuda que l'*Ars magna* de Ramon Llull enclou un misteri no desxifrat encara, vol sorprendre'l per nous i inesperats camins. La temptativa recorda la d'Iu Salzinger, l'egregi promotor de l'edició maguntina, en la seva *Revelatio secretorum Artis*; només que la clau introductòria en els secrets de l'Art lulliana no és ara l'àlgebra especiosa universal, sinó l'astronomia. L'examen de l'inèdit

Tractatus novus de astronomia mostra que Llull hi usà les lletres i les figures de l'Art. D'aquí la hipòtesi que l'Art lulliana pren el seu origen en la doctrina dels quatre elements i en les propietats dels cossos celestes, ço és, els dotze signes del zodíac i els set planetes. La Srta. Yates ho creu així, i creu també que la doctrina i els procediments del *Tractatus* foren transferits per Llull a la Medicina, al Dret i àdhuc a la Teologia. Per tant, i a reserva d'ulteriors exploracions, estableix provisionalment la conclusió que l'Art de Llull descansa, almenys en gran part, sobre unes bases cosmològiques, i no merament lògico-teològiques, com és corrent d'admetre. L'autora s'esforça a defensar la seva tesi amb textos trets d'una sèrie d'obres lullianes, inèdites i publicades, entre les quals figuren les més importants. La monografia ve avalada amb tres valuosos apèndixs i una col·lecció de belles làmines.

No volem regatejar mèrits a l'autora d'aquest substanciós estudi, excellent coneixedora de la literatura lulliana. Però hem de dir amb sinceritat que la seva tesi central ens sembla desenfocada. Dins l'enciclopèdia lulliana, sistematitzada en l'*Arbre de Ciència*, les doctrines astronòmiques són exposades en el novè dels Arbres particulars; això vol dir que l'Astronomia no posa els fonaments, sinó que els pren dels Arbres anteriors. Certament, en l'Arbre elemental, que és el primer, la doctrina dels quatre elements simples constitueix una de les bases per a la interpretació de la Natura; però els elements no són sinó les branques que ixen del tronc, identificat per Llull amb el cos confús anomenat *caos*, i últimament de les arrels, que són les divuit dignitats. I si la doctrina dels elements dóna realment la clau per a l'explicació del món natural en els Arbres segon al cinquè, i en el novè susdit que tracta del cel, en canvi no fa cap paper, o en el cas millor pren un significat purament metafòric, en els Arbres restants que versen sobre matèries morals i teològiques. En definitiva, doncs, les dignitats expliquen els elements i, amb ells, el món natural, i no al revés, com ha assajat de fer la Srta. Yates.

II. — El nostre compatrici Ramon Sugranyes de Franch, professor a Friburg, publicà un estudi de conjunt sobre la missiologia de Ramon Llull, de la qual ja havia anticipat algunes mostres. L'obra conté una gran novetat: el text sencer de l'inèdit *Libre de Passatge*, que Llull menciona en el *Desconhort* i en el qual descabdella el seu pensament sobre la croada missional. El llibre, que el P. Pasqual tingué encara a la vista, s'havia perdut, i, ara de poc, la bibliotecària de la Nacional de París Sra. Jacqueline Rambaud-Buhot el trobà i l'identificà en el ms. lat. 3174, on és transcrit a continuació del *Liber de Sancta Maria*.

La magna empresa de Ramon Llull, en la qual polaritzà el seu ideal de convers i a la qual consagrà des de llavors la seva vida, fou la croada missional. Apareixia inexplicable que Llull no n'hagués donat en cap dels seus escrits una visió íntegra; almenys, els seus escrits publicats fins a la data no ens l'oferien. Aquesta llacuna ha estat omplerta amb l'exhumació del *Libre de Passatge* — publicat ara sota el títol de *Tractat sobre la manera de convertir els infidels* —, que Llull dedicà el 1292 al papa Nicolau IV, l'elecció del qual li féu concebre tantes esperances que els seus plans serien, finalment, acollits per la Cúria Romana i portats a la pràctica. En el seu Memorial, Llull escateix tots els aspectes de l'empresa, des de la guerra per mar i per terra fins als plans de conversió i àdhuc a les finances.

El Prof. Sugranyes ha aprofitat aquest nou text lullà i els capítols de tema missional escampats en la *Doctrina Pueril*, en el *Blanquerna*, en el *Libre*

de *Contemplació* i en el *Cant de Ramon*, per a sistematitzar la doctrina lulliana sobre les missions i exposar-ne les finalitats, els principis teològics i la diversitat dels mètodes. Darrera l'exposició, l'autor insereix els susdits capítols i el text sencer de *Lo Passatge*, així mateix en versió francesa. El Prof. Sureda ha reeixit a presentar Ramon Llull per un aspecte fonamental, que havia estat injustament preterit en els estudis d'erudició, malgrat que, ja fa molt de temps, l'Església catòlica proclamà amb plena justícia Ramon Llull Doctor de les Missions.

III. — El Prof. R. D. F. Pring-Mill, d'Oxford, és un anglès que ha residit llargues temporades a Mallorca i s'ha interessat fortament per Ramon Llull. El seu original estudi mostra que, en el pensament lullian dels darrers anys, l'Univers assoleix una estructura trinitària bàsica. La doctrina cau plenament dins la tradició agustiniana medieval, però Llull la reforça amb dues doctrines més, ben peculiars: la de les Dignitats i la dels correlatius. L'autor segueix amb paciència i agudesa el procés de maturació del pensament lullian a partir dels primers escrits, on hom no parla encara dels correlatius i el nombre de les Dignitats és de setze — és a dir, el quadrat de quatre —, fins a l'any crucial de 1289, que, en redactar *l'Ars inventiva veritatis*, adopta definitivament el nombre de nou — o sia el quadrat de tres. Simultàniament, els correlatius, també en nombre de tres, passen a fer un paper preponderant en el sistema. L'autor atorga a la seva compatriota Srta. Yates que la primitiva visió lulliana del món fou bàsicament quaternària, bastida damunt la teoria física dels quatre elements, amb la barreja, però, d'algunes consideracions trinitàries. La reducció del nombre de Dignitats a nou assenyala el trànsit d'una concepció a l'altra.

Malgrat les reserves que hem formulat abans a la tesi central de la Srta. Yates i que afecten el paràgraf segon de l'article del Prof. Pring-Mill, reconeixem l'encert amb què aquest desenvolupa la seva recerca sobre el simbolisme dels nombres i la seva significació en el sistema lullian. El seu estudi és dens i ric en suggeriments. Ens plau de destacar la descripció que fa de les encunyacions i els canvis en el lèxic del Doctor Il·luminat a la llum de l'evolució del seu pensament.

IV. — L'anàlisi del llenguatge dels místics permet de sorprendre connexions històriques insospitades. Valent-se d'aquest mètode, Helmut Hatzfeld provà una influència directa del nostre Ramon Llull i del flamenc Van Ruysbroeck sobre els místics espanyols del segle XVI, en especial santa Teresa i sant Joan de la Creu. El seu estudi, publicat l'any 1946 al vol. VI de la revista «Traditio» amb el títol de *The Influence of Ramon Lull and Jan van Ruysbroeck on the Language of the Spanish Mystics*, ha estat agrupat recentment amb d'altres articles seus sobre mística espanyola en un llibre que, traduït al castellà, ha vist la llum a la benemèrita BRH. La notícia del llibre excedeix l'àrea d'aquesta recensió, dedicada a estudis lullians; però fixarem l'atenció en el capítol II, que és el més extens.

Malgrat llur pretensió d'originalitat, els místics viuen sovint de conceptes, símbols i termes apresos en lectures o en converses espirituals. Això ocorregué amb els místics espanyols del segle XVI, que tingueren a l'abast edicions de les obres místiques de Llull en llatí i en castellà, i una versió castellana, també, dels escrits de Ruysbroeck; aquestes lectures deixaren en llur esperit una petjada que Hatzfeld ha sabut rastrejar sagaçment. Per a cenyir-nos a Ramon Llull, Hatzfeld assenyala un primer grup d'influències en els conceptes de la contemplació com a ciència d'amor, de l'amor condicional desinteressat envers

Déu i del nus d'amor que lliga Déu amb l'ànima. Els símbols de la font i l'espill i el de la cacera, d'ascendència oriental, i el concepte de nit obscura de l'ànima són altres tants fils que condueixen l'autor a descobrir les fonts lullianes en què s'inspiraren els escriptors místics esmentats. El mètode exigeix, per a la seva validesa, que els elements d'influència es trobin únicament en l'autor admès com a font, i que les circumstàncies històriques n'hagin fet viable la coneixença. Ambdues exigències s'acompleixen en el cas present. Perquè, si Llull pogué prendre conceptes i comparances dels místics àrabs, els espanyols del segle XVI no conegueren aquests autors i, en canvi, llegiren Llull.

L'estudi, valuósíssim, de Hatzfeld obre els ulls a un altre camp de possible influència de la mística lulliana, que jo he assenyalat abans d'ara per a investigació. Si Llull i Ruysbroeck foren atacats conjuntament per Gersó i tots dos influïren alhora en els místics espanyols del XVI, ¿no influí abans Llull en Ruysbroeck i en els altres místics flamencs dels segles XIV i XV? Una primera recerca històrica, a base d'exploració dels arxius que féu el P. Batllori, no ha donat, de moment, cap resultat. Potser, però, l'aplicació del mètode filològic permetria de revelar camins d'influència que avui ignorem. Brindem el tema als especialistes.

V. — Una franciscana amistat lligà en vida el P. Platzeck amb el meu enyorat germà Tomàs. Arran de la mort d'aquest, el P. Platzeck dedicà a la seva memòria un tendre record en forma d'una conferència lulliana que féu en alemany a la secció romana de la Görresgesellschaft i publicà en versió llatina a la revista «Antonianum». L'autor pren peu d'unes disquisicions del meu germà sobre l'ús del terme *valor* en Ramon Llull per a emprendre una anàlisi de l'argument i diversos episodis del *Blanquerna* — l'estudi doctrinal dels quals completa amb llocs paral·lels trets dels *Proverbis* i *Els cent noms de Déu* — i mostrar-hi una concepció ètica fonamentada sobre la idea cavalleresca i curial del valor i cristianitzada mitjançant la fusió amb la doctrina escolàstica dels béns. Aquesta síntesi reflecteix la mateixa personalitat de Ramon Llull, de nissaga i de formació cavalleresques que mai no desmentí, però empassat més tard a la cultura eclesiàstica i als seus ideals. L'autor aprofita estudis anteriors de Probst, però els sobrepassa de molt. Sento grat al P. Platzeck del seu gest; amb ell ens ha brindat un nou estudi lullian, d'una acusada originalitat i d'una gran pregonesa.

VI. — Als *ER*, III, 315-17, donàrem compte dels «Studia Monographica et Recensiones», òrgan normal de l'Escola Lulliana de Mallorca durant el rectorat del doctor Sureda Blanes, traspasat la nit de Nadal de l'any 1955. Des del 1953 al 1955 continuà la publicació dels «Studia» a un ritme veloç. El patrocini del CSIC en regularitzà la marxa econòmica, però la distribució dels fascicles en patí; de resultes d'això, en coneixem només parcialment els números darrers.

El fascicle doble IX-X consta de dues parts. La part primera, doctrinal, és un recull de tres importants estudis del franciscà P. Erhard W. Platzeck. En el primer, aprofita els materials lullians recollits per Martin Honecker a la biblioteca de Cues sobre els manuscrits que pertanyeren al cardenal Cusà i que foren copiosament anotats per ell; els materials, guardats en una carpeta, li han estat facilitats per la vídua. És de dolbre que el malaguanyat secretari de la Görresgesellschaft morís sense haver-nos donat l'estudi a fons sobre el lullisme de Nicolau de Cusa que tenia promès. L'article del P. Plat-

zeck ens compensa en part d'aquesta pèrdua. Els altres dos articles versen sobre la figura *A* de l'Art lulliana en relació amb l'Esfera intel·ligible de Plotí, que en sembla l'antecedent; i sobre la figura *T*, que l'autor relaciona amb la doctrina lògica de les significacions i tracta com un capítol de la Gramàtica especulativa medieval. Ambdós articles constitueixen sengles paràgrafs de l'estudi més extens sobre la Combinatòria lulliana recensionat a *ER*, III, 313-14, que jo vaig traduir posteriorment al castellà i veié la llum a la «Revista de Filosofia», Madrid, XII, 575-609, i XIII, 125-165.

La segona part del fascicle continua l'edició de les *Opera latina Raimundi Lulli*, iniciada al fasc. VII-VIII (veg. *ER*, III, 316). Hi són publicats dos tractats més: el *De infinito esse*, a cura del Dr. Hans Günter Beden, i el *Liber de potestate pura*, transcrit pel Dr. Teodor Schneider. Aquests dos tractats, més els sis impresos abans, han estat editats separadament, així mateix en forma de fascicles. Amb posterioritat, i també dins l'any 1954, n'ha aparegut un tercer de la sèrie, que conté el *Libre de Passatge*, precedit de la *Petitio Raimundi* al papa Nicolau IV, de l'any 1292; el pròleg i la transcripció són de la Sra. Jacqueline Rambaud-Buhot. El Sr. Sugranyes de Franch ha reproduït el *Libre de Passatge* en la seva citada obra sobre missionologia lulliana. Amb seguretat, l'edició d'aquestes *Opera latina* restarà estroncada a conseqüència de la mort del Dr. Sureda Blanes, però haurà fressat el camí a una empresa de major ambició que projecta el Prof. Stegmüller, de la Universitat de Friburg de Brisgòvia.

En el fascicle XI, el jesuïta P. B. de Gaiffier exhuma una interessant lletra de l'Perudit francès Claude Chastelain al P. Joan B. du Sollier a propòsit dels manuscrits lullians existents a la biblioteca de la Sorbona, quan aquest bollandista preparava la seva biografia de Ramon Llull per als *Acta Sanctorum*. El franciscà P. Benito Mendía insisteix breument a vindicar Ramon Llull de la nota de racionalisme, com ja ho havia fet en un estudi de major extensió. I els professors F. van Steenberghen de la Universitat de Lovaina, i Elies Serra i Ràfols, de la Universitat de La Laguna, hi publiquen així mateix sengles estudis de tema medievalístic.

Dels fascicles XII, XIII i XIV, que no hem reeixit a veure en llur integritat, mereixen d'ésser mencionats: un article del maguntí Anton Ph. Brück sobre l'Institut lullian de Magúncia al segle XVIII; un altre de J. H. Probst sobre el llenguatge, les imatges i els símbols emprats per Ramon Llull, i un tercer, de Joaquim Molas, sobre la poesia de Ramon Llull en relació amb l'amor cortès. A destacar, encara, la darrera producció lulliana del malaguanyat mossèn Josep Tarré, titulada *El darrer quinquenni de la vida de Ramon Llull (1311-1315)*, que estableix sobre bases sòlides la cronologia dels escrits lullians del darrer període.

VII. — La «Miscellanea Lulliana», publicada a la memòria de Mn. Salvador Galmés per l'Escola Lulliana de Mallorca el 1955, no té res a veure amb els dos volums d'estudis lullians que un grup d'amics i admiradors li ofrenaren en vida el Nadal de 1946 (veg. *ER*, III, 316-17). Els materials d'aquest homenatge resten, segons sembla, inèdits. En canvi, han estat aprofitats per a la «Miscellanea Lulliana» tots els materials ja publicats als «Studia Monographica et Recensiones», fascicle VII-VIII, que passen a integrar-ne la part I amb el títol d'*Opera latina B. M. Raimundi Lulli*; en tant que la part II ha estat constituïda amb els dos estudis del P. Platzeck sobre les figures *A* i *T* de l'Art lulliana, apareguts al fascicle IX-X, i la totalitat dels estudis publicats al

fascicle XI, als quals han estat afegits un article del Prof. Sciacca sobre *Ètica de la virtut i Moral de l'amor*, i un estudi del P. Sabater Mut, en què esbossa unes analogies entre sant Ignasi i Ramon Llull. Aquest capriciós aplec va precedit d'unes utilíssimes dades sobre la vida, l'obra literària i les publicacions lullianes de l'homenatjat i de l'elogi fúnebre de Mn. Galmés, que el P. Rafael Ginard i Bauçà pronuncià arran de la seva mort.

VIII. — Per a doctorar-se en Pedagogia a la Universitat de Madrid, Mons. Joan Tusquets escollí el tema *Ramon Llull, pedagogo de la Cristiandad*. L'ambició de l'enunciat ve justificada per l'amplitud del tractament. A judici de l'autor, Llull es proposà quelcom més que convertir els infidels; per tant, hom no pot reduir la seva empresa a una simple pedagogia missional. Llull aspirà a més: volgué salvar la Cristiandat dels perills que l'amenaçaven al segle XIII; i per tal d'assolir aquest fi apellà a una educació dels seus components. Un enfocament tan audaç porta a reconèixer en l'obra lulliana una originalitat i una transcendència que ultrapassen la consideració habitual de les seves doctrines pedagògiques. Mons. Tusquets n'assenyala les concrecions, no solament en l'organització i la didàctica missionals, sinó, de més a més, en la pedagogia de l'escola i de la Universitat i en la pedagogia popular, que fou una de les seves creacions més reeixides. La *Doctrina Pueril* té el mèrit d'ésser el primer llibre didàctic per a nois escrit en romanç. L'autor afegeix, a l'examen i valoració d'aquest, el de l'abundosa metodologia lulliana, assentada sobre principis fermes, però ramificada en una diversitat de mètodes lògics, psicològics i morals, útils per a la invenció i l'ordenació dels coneixements i per a la fixació o l'extirpació dels hàbits bons o dolents, és a dir, per a la instrucció i per a la formació moral.

La monografia de Mons. Tusquets és rica en suggeriments i ofereix punts de vista insospitats sobre Ramon Llull i el seu pensament. Cal remarcar la sagacitat amb què, a la primera part, dedicada a l'enquadrament històric de l'obra lulliana, recerca els seus immediats antecedents tant en la literatura occidental com en la literatura aràbiga i hi descobreix les influències de sant Francesc d'Assís, de Vincent de Beauvais i de Roger Bacon. A remarcar, així mateix, l'exposició que l'autor ens dona de les anticipacions lullianes de la moderna psicologia diferencial en raó de l'edat i del sexe i, també, en raó a la professió. Aquests magnífics encerts fan oblidar la frondositat excessiva d'alguns capítols, així com petites falles de detall.

IX. — El conegut publicista Agustí Escelasans ha dedicat uns quants anys de la seva poligràfica activitat a estudiar la filosofia de Ramon Llull. Sota aquest títol ha publicat, dins la col·lecció de les seves «Obres Completes en primera edició definitiva», un curs en quatre volums, apareguts rítmicament, a raó d'un per any, del 1953 al 1956, que en la intenció de l'autor constitueix «l'estudi més intens i extens que fins ara s'hagi creat en llengua catalana» sobre Ramon Llull. L'obra encaixa, com una peça més, dins el Sistema de Ritmologia de Catalunya de l'autor, i sembla, per tant, destinada al públic restringit dels deixebles del Sistema amb finalitats d'alta divulgació. Registrem amb goig l'efemèrides.

X. — Una de les ponències del IV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, celebrat a Palma de Mallorca a la tardor de 1955, fou confiada al jesuïta P. Miquel Batllori, que desenrotllà el tema *El lullisme del primer Renaixement*, ço és, corresponent al temps d'Alfons el Magnànim. Aquest regnat, segons l'autor, «representa cronològicament el punt de la internacionalització del

lullisme i de la seva fixació renaixentista en la combinatòria». En la ponència són examinades les disputes sobre l'ortodòxia lulliana, l'expansió del lullisme doctrinal a Itàlia per obra dels mestres sortits de l'escola de Barcelona i l'aparició del pseudo-lullisme alquimista en terres angleses. Insistent en punts de vista ja exposats en d'altres publicacions, el P. Batllori situa a Itàlia, concretament a Pàdua, el centre de difusió del lullisme europeu, del qual prenen origen les manifestacions posteriors. Esperem de tenir més endavant ocasió de tornar sobre el tema.

Joaquim CARRERAS i ARTAU

MIGUEL BATLLORI: *Orientaciones bibliográficas para el estudio de Arnau de Vilanova*. Madrid 1954. 14 pàgs. («Pensamiento», X (1954), 311-323.) — *Dos nous escrits espirituals d'Arnau de Vilanova*. Barcelona, Balmesiana, 1956. 26 pàgs. («Collectanea E. Serra Buixó», AST, XXVIII (1955), 45-70). — *Els textos espirituals d'Arnau de Vilanova en llengua grega*. Torino 1953. 4 pàgs. («Quaderni Ibero-Americani», fasc. 14 (giugno 1953), 358-361).

J. M.ª MILLÁS VALLICROSA: *Nota bibliográfica acerca de las relaciones entre Arnaldo de Vilanova y la cultura judaica*. Madrid 1956. 5 pàgs. («Sefarad», XVI.)

Medizin und Kultur. Gesammelte Aufsätze von PAUL DIEPGEN ..., herausgegeben von W. ARTELT, E. HEISCKEL, J. SCHUSTER. Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag, 1938. 310 pàgs.

I. — La manca d'un estudi bàsic recent sobre Arnau de Vilanova obliga els investigadors a manejar un bon nombre de materials dispersos, no sempre a l'abast. Per tal d'introduir els principiants en la recerca, el P. Miquel Batllori, avui el més expert coneixedor de la literatura arnaldiana, ha redactat unes *Orientaciones bibliográficas para el estudio de A. de V.*, que remetent a les fonts de consulta. La utilitat d'aquesta introducció, bessona de la que publicà anteriorment sobre Ramon Llull,¹ prové del fet que l'autor no es limita a oferir unes llistes més o menys abundoses de fitxes, sinó que hi acompanya unes indicacions sobre el contingut i l'interès actual de cadascuna de les fonts ressenyades. Aquestes indicacions, basades en un coneixement de primera mà, són les que donen a la bibliografia un valor singular.

En sengles paràgrafs, el P. Batllori dona una notícia de les obres generals sobre Arnau de Vilanova, de les bibliografies, de les edicions i els manuscrits, dels documents i els diplomataris, de les biografies, dels estudis de caràcter doctrinal i dels de caràcter mèdic i científic. El treball és complet, gairebé exhaustiu; i el mateix P. Batllori ens n'ha donat encara uns afegitons, en una nota, a la pàg. 3 de l'altre estudi que recensionem a continuació.

II. Per les notícies que Nicolás Antonio dona dins la seva *Bibliotheca Hispana Vetus*, era coneguda, des del segle XVIII, l'existència d'un còdex amb textos arnaldians a l'Arxiu de l'Orde Carmelità a Roma — instal·lat avui al

1. Cf. la recensió de P. BOHIGAS, *ER*, I, 298-299.